

IDEA CÍRKEVNÍHO ARCHIVU V POLOVINĚ 18. STOLETÍ¹

MARTIN RECHTORIK

Historie církevních archivů je v archivní obci České republiky trochu opomíjené téma. Církevním archivem dnes chápeme veškerý písemný materiál, který vzešel z působení jedné církevní právní osoby, tj. farností, klášterů, biskupství atd. V rámci těchto fondů se nacházejí i spisy a dokumenty soukromého charakteru. Archivář by se měl při práci s těmito archiváliemi a dokumenty řídit kromě platné legislativy také předpisy Codexu iuris canonici 1983 (dále jen CIC)² a partikulárním právem příslušné diecéze.

Ukládání a uchování dokumentů je nerozdílně spjato s uměním psát a také s prokazovací funkcí písemnosti. Již v prvních stoletích své existence se s tímto fenoménem musela vyrovnat i církev. Nejstarší zpráva o papežských registrech pochází ze 4. století a bezpečně se ví, že v 8. století papežové uchovávali písemné doklady v archivní skříni, nebo spíše truhle ve svém sídle v Římě. Jako jedna z prvních složek společnosti církev pochopila hodnotu listinného svědectví, kterým se potvrzovaly právní akty. Svědčí o tom i to, že nejstarší české listiny jsou zejména církevní provenience. Nyní zpět k rozvoji administrativy, na konci 11. století dochází na území Apeninského poloostrova k nárůstu psaných dokladů. Na základě tohoto faktu lze usuzovat, že začíná také období prvních pokusů o systematickou práci s nimi. Další rozvoj měst znamená rostoucí poptávku po osobách schopných číst a psát. Na radnicích se objevují notáři, písaři a možná i první pečovatelé o listiny.³

Na základě takto známých faktů lze s vysokou pravděpodobností předpokládat existenci místa, kde takového listiny byly uchovávány. O podobě takového místa či nábytku nemáme nijak zvlášť přesné zprávy a závěry tudíž můžeme činit jen na základě analogií. Mezi první úložiště patřila truhla.⁴ Minimum zpráv však máme o existenci archivních systémů. Jak je uvedeno dr. Hrubým v práci Úvod do archivní teorie i praxe: „Má-li však archiv plnit svůj dvojitý úkol..., je třeba, aby v něm byl obnoven původní pořádek, aby byl spořádán. Pořádati archiv znamená obnoviti v něm původní pořádek.“⁵

¹ Tato studie vychází z diplomové práce autora Fenomén soukromého archivu. Archiv biskupa královéhradeckého a srovnání s jinými biskupskými archivy. Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, a dále rozvíjí její části.

² Codex iuris canonici, zkracováno jako CIC je soubor právních předpisů a norem pro římskokatolickou církev latinského ritu, pro východní katolické církve je platný Codex canonum ecclesiarum orientalium, zkracováno jako CCEO – předpisy jsou velmi podobné, zvláště v archivních záležitostech.

³ Archivistica Ecclesiastica. Citta del Vaticano, Archivio segreto Vaticano, 1967, s. 135–140

⁴ Do truhel byly ukládány např. zápisy ze soudních jednání na hradě Karlštejn. Archiv pak u institucí zřejmě býval uložen společně s pokladem, protože znamenal bohatství instituce a jejího práva.

⁵ Hrubý, Václav: Úvod do archivní teorie i praxe. Praha 1930, s. 40.

Archiv – jeho zřízení a fungování dle apoštolské konstituce *Maxima vigilantia*⁶

V polovině 18. století nebylo už vůbec pochyb o tom, jak důležitou roli má ve fungování římskokatolické církve archiv. Již od poloviny 16. století vydával apoštolský stolec různá nařízení k této problematice. Za zmínku určitě stojí i to, že se archiv jako téma dostal i do programu jednání na Tridentském koncilu.⁷ Vzorem pro všechna papežská nařízení k tématu archivnictví byla reforma milánské arcidiecéze, kterou vedl kardinál Karel Boromejský.⁸ Právě milánská arcidiecéze se stala první opravdu byrokraticky reformovanou diecézí v římskokatolické církvi. Vatikánský tajný archiv, latinsky *Archivum secretum Vaticanum*, byl formálně zřízen ke dni 31. ledna 1612 jako součást vatikánské knihovny. Archiv ale při apoštolském stolci musel existovat a fungovat již dávno před tímto rokem. Informací o tomto původním archivu není mnoho, ale zřejmě jedna z nejstarších zmínek patří nařízení o převozu papežského archivu z Avignonu do Říma.⁹

Apoštolská konstituce *Maxima vigilantia* vydaná dne 14. 6. 1727, ze které vychází teoretická část této studie, vyniká nad všemi ostatními nařízeními svým rozsahem a detailností a stala se základem pro novodobou církevní legislativu. Nastavila totiž základní pravidla a předpisy pro péči o archivy.¹⁰ Příčinou vydání zřejmě bylo to, že Apoštolský stolec naznal vhodnost připomenout platnou archivní legislativu, shrnout ji do jednoho přehledného celku a přidat kontrolní mechanismy. Nelze vyloučit nějakou zásadní událost, která by si vydání konstituce vynutila, Benedikt XIII. však upozorňuje už v prvním odstavci konstituce, že předcházející nařízení nejsou naplňována a záležitosti archivů jsou zanedbávány.

Archiv měl být zřízen proto, aby se v něm ukládaly důležité listiny a knihy. Jednotlivě se pak zmiňují listiny a stavební doklady a nákresy. Vzhledem k jejich důležitosti je nutná kvalitní péče, neboť se jedná o doklady v případných sporech. Vlastní archiv měl vzniknout na základě tohoto nařízení na všech stupních církevní správy¹¹ na území Itálie a přilehlých ostrovech. Ačkoliv toto nařízení nebylo platné pro náš prostor, je vysoce pravděpodobné, že pro naše církevní instituce mohlo být vzorem.

Metropolitům a biskupům bylo nařízeno, aby ve svém sídle vyhradili prostor pro skříň, do nichž se měly ukládat přijaté dokumenty. Tato instrukce také zdůrazňuje, aby biskupové byli prozíraví, i co se týká kapacity, neboť dokumenty budou průběžně přibývat. Struktura a rozložení biskupských archivů by měly být jednotné, ale konstituce neobsahuje žádné archivní schéma. Konstituce předepisuje, aby na biskupstvích byly vytvářeny dva samostatné a oddělené archivy. Prvním je archiv biskupské kurie¹², což jsou materiály úředního chodu diecéze a druhým jsou osobní archivy jednotlivých biskupů.

⁶ *Maxima vigilantia*, Benedikt XIII., dáno v Římě 14. 6. 1727, vyšlo v edici *Enchiridion archivorum ecclesiasticorum*, card. Gasparri (ed.). Roma 1966, s. 104–116 – informace využité v této a v následující kapitole vycházejí (pokud to není uvedeno jinak) z jednotlivých částí a kánonů citované konstituce a není na ně dále odkazováno

⁷ Tridentský koncil 1545–1563, na 24. zasedání 11. 11. 1563 bylo rozhodnuto o zavedení matričních knih a o péči o ně, edice *Enchiridion* ..., s. 1, viz pozn. 6.

⁸ Arcibiskupem milánským v letech 1565–1583.

⁹ *Dopis Cupientes pro usu*, datováno 10. 5. 1566, ed. *Enchirion*, s. 5–6.

¹⁰ *Archivistica Ecclesiastica*. Citta del Vaticano, Archivio Segreto Vaticano 1967, s. 147.

¹¹ Od biskupa až po řadového faráře.

¹² CIC 1983 kán. 469 Diecézní kurie sestává z těch zařízení a osob, které pomáhají biskupovi v řízení celé diecéze, hlavně ve vedení pastorační činnosti, ve výkonu správy diecéze a ve výkonu soudní moci. Tradičně se také používá termín konzistoř, ačkoliv konzistoř byla poradním orgánem biskupa. Jednalo se o biskupem vybranou skupinu osob, která se setkávala v pravidelných intervalech. Dnešními slovy by se dala označit jako porada vedoucích pracovníků. Jádrem konzistoře/kurie byla a je kancelář jako hlavní administrativní orgán biskupství a diecéze.

Obdobně se toto nařízení týkalo kapitul, a to bez rozdílu mezi katedrálními a kolegiátními, a řeholních řádů. Tyto církevní instituce měly taktéž nalézt prostor pro skříň, kam by se daly ukládat listiny a další partikulární právní doklady, jen s tím rozdílem, že kapituly mohly mít svůj vlastní archiv i v prostorách katedrály, zatímco řeholníci a řeholnice měli najít místo pouze v rámci konventu a ne v klášterním kostele.

Maxima vigilántia přináší zásadní a převratný prvek do fungování archivu, a tou je funkce archiváře. Výjimek je v tomto směru jen několik. Za prvé farnosti, jako nejnižší církevní správní jednotky, tam byl pověřen řádnou a pečlivou péčí o listiny přímo duchovní správce. Druhou výjimkou byli nejvyšší církevní činitelé v diecézi. Biskup si sám měl pečovat o svůj osobní archiv. Stejnou povinnost měli i pomocní biskupové a soudní vikáři, ale s tím rozdílem, že si měli své osobní listiny vzít s sebou na nové působiště, v případě přeložení či povýšení. Na biskupstvích byla povinnost řádně pečovat o dokumenty a knihy přiřazena na prvním místě notáři kurie, přímá supervize pak kancléři, případně mohla být péčí pověřena jiná osoba. Ta však není přímo označená termínem „archivista.“

Pojem archivář se objevuje u kapitul a klášterů, kdy kanovníci stejně jako řeholníci mají mezi sebou zvolit vhodnou osobu, která bude mít na starosti péči o listiny a knihy. Taktéž na poutních místech měl být zřízen archiv. Tam byl za řádnou péči odpovědný rektor, ale mohl pověřit touto povinností i spolehlivou a důvěryhodnou osobu.

Zvláštním případem byly ženské řehole, kam měl archiváře poslat diecézní biskup nebo ordinář¹³. Přidělit či určit archiváře mohl biskup ještě v tom případě, pokud se kanovníci nedohodli, kdo bude zastávat tuto funkci. Dále ordinář mohl pověřit vhodnou osobu péčí o archiv v biskupském bohosloveckém semináři. V tomto případě se používá termínu notář.

Zřízení funkce archiváře je samozřejmě významný krok, ale je jasné, že péče o listiny již nějakým způsobem probíhala. Dá se však předpokládat, že manipulace s písemnostmi v církevní správě nebyla ideální. A proto se papež Benedikt XIII.¹⁴ rozhodl věnovat této problematice detailní nařízení.

Novinkou je to, že archivář má vymezenou náplň práce. Archivářovým úkolem je vytvářet katalogy a inventáře, které mají obsahovat stručný popis věci, které se kniha nebo listina týká. Z nařízení není úplně jasné, jaký je rozdíl mezi pojmy katalog a inventář. Zřejmě se však jedná o synonyma pro jednu a tutéž věc. V polovině 18. století jsou však použity termíny „inventario sive catalogo scripturarum“, do kterých se má zapsat v měsíci lednu všechny došlé listiny z roku minulého, a to včetně jejich vyřízení nebo zda byly zanedbány.¹⁵ Autoři nařízení si určitě byli vědomi nedostatků, které s sebou přináší zpětné sepisování živé agendy, a proto v nařízení je dále zavedena povinnost vedení přehledových tabulek. Ty měly sloužit jako zdroj informací a kontrola pro sepsované inventáře a katalogy. Do tabulek se měly zapisovat informace o průběhu vyřizování podání, a jak celá věc pokračovala dále. Zápisy se měly učinit nejpozději jeden měsíc po odeslání odpovědi. Zároveň nařízení obsahuje přísný zákaz tabulky měnit, a to pod trestem ztráty úřadu. Tyto přehledové tabulky by se daly označit jako předstupeň dnešního podacího deníku.

¹³ Ordinářem se rozumí kromě diecézního biskupa generální vikář, dle pověření výkonnou mocí nebo kapitulní vikář v případě sedisvakance (v roce 1983 kodex kanonického práva nahradil funkci kapitulního vikáře funkci administrátora diecéze).

¹⁴ Benedikt XIII., vlastním jménem Pietro Francesco Orsini, papežem v letech 1724–1730, kromě vydání konstituce Maxima vigilántia mimo jiné svatořečil Jana Nepomuckého.

¹⁵ V textu nařízení je použito obratu „scripturae neglectae“.

Aktuálně platný zákoník CIC 1983 mezi termíny katalog a inventář nerozlišuje, na rozdíl od CCEO 1990¹⁶. Inventáře se dnes vytvářejí například pro soupisy kostelního a farního vybavení nebo v případech kněžské či biskupské pozůstalosti.

Vytvořené inventáře se v apoštolské konstituci Maxima vigilantijského těší velkému významu. Důležitost podtrhuje povinnost podepisovat každou stranu inventáře archivářem, v případě biskupství je třeba podpisů notáře i kancléře. Inventář pak bylo nutné jako celek předložit ke schválení. Na biskupstvích schvalování náleželo do povinnosti generálního vikáře. Kontrolu u kapitul měli na starosti vždy dva nejstarší kanovníci. Podobně tomu bylo i u řeholníků, protože kontrolory v jejich případech byly opat a probošt kláštera. Archivní inventáře u ženských řeholí prověřovala abatyše a klášterní zpovědníci.

Bezpečnostní opatření a archivní inspekce

Základní zabezpečovací metodou byl v 18. století omezený počet klíčů od archivu či archivní skříň. Tento zcela jednoduchý princip se objevuje i v současném kodexu kanonického práva. Dle Maxima vigilantijského, ale i dle CIC 1983 je doporučeno mít pouze 2 klíče, které byly rozděleny odpovědným osobám. Rozdělovník byl řešen klíčem, že jeden klíč měla osoba, která inventáře vytvářela a druhý osoba kontrolující. Určitou výjimkou byl diecézní biskup, který měl v držení nejen klíč od archivu biskupství, ale také klíč od archivu bohosloveckého semináře. Biskup také mohl mít i klíč od archivu kapitulního kostela, ale jen pokud byl striktně oddělen od vlastního archivu kapituly.

Bezpečnostní opatření se týkala samozřejmě také inventářů. Inventář měl být vytvořen i s jedním opisem. Jedno paré vždy muselo zůstat přímo v archivu a druhé paré měla u sebe zodpovědná církevní osoba.

Zvláštní situace nastala v případě dlouhé nepřítomnosti nebo smrti diecézního biskupa. V takovém případě měl být archiv zapečetěn kanovníkem prelátem nebo ordinářem¹⁷ za přítomnosti biskupského zpovědníka. Inventář pak byl dán do péče kapitulnímu prelátovi a ten jej předal buď biskupskému zpovědníkovi, nebo superiorovi mužské řehole v sídelním městě. Ten o inventář pečoval až do volby nového biskupa. Měl také zajistit, aby v případě jeho vlastní smrti byl zajištěn způsob předání inventáře jiné odpovědné osobě. Zvláště je zdůrazněn inventář, ve kterém byly sepsány prohřešky a tresty kléru, neboť všechny tresty udělené diecézním biskupem musely být dodrženy a sejmut je mohl pouze sídelní biskup.

Klíče od biskupského archivu po smrti biskupa měly být rozděleny mezi určené dva kanovníky, kteří jako jediní mohli v případě potřeby do archivu vstupovat. Dokonce si mohli vzít i listiny, které nutně potřebovali k vyřízení záležitostí v době sedisvakance. Po zvolení nového diecézního biskupa však museli všechny vypůjčené listiny vrátit.

V případě úmrtí kapitulního preláta, byla povinná kapitula střežit biskupský archiv a inventář do té doby, než je zvolen prozatímní správce, kapitulní vikář, který ho posléze předal do péče nově zvolenému prelátovi kapituly.

Pokud došlo ke ztrátě inventáře, pak musel být archiv zamknut a zapečetěn za přítomnosti dvou starších kanovníků a dvou kněží, kteří nebyli kanovníky. Poté co kapitula nechala nebo kapitulní vikář nechal archiv rozpečet a odemknout, musela být provedena kontrola dle inventáře. V případě ztráty inventáře byli povinni již několikrát zmínění dva kanovníci nechat udělat ověřený opis.

¹⁶ CCEO 1990 kán 256 §1 předpisy pro východní katolické církve znají pouze termín inventář.

¹⁷ Srv. pozn. 13.

Pro všechny archivy platil všeobecný zákaz odnášet jakékoliv listiny, knihy atd. bez vědomí odpovědné osoby. Pokud zodpovědná osoba takové vypůjčení schválila, pak se dokumenty půjčovaly proti podpisu a pouze na tři dny.

Kontrola archivů, snad lze nadneseně říci archivní inspekce, byla taktéž hierarchicky strukturovaná. Biskupové měli povinnost podat papeži zprávu o archivu a jeho péči ve zvláštní části relace „ad limina”.¹⁸ Inspekci v archivu biskupství vykonával vždy sídelní biskup nebo ordinář. Měl dále také zkontrolovat archiv katedrální kapituly a archiv katedrálního kostela. Této kontroly se museli účastnit dva starší a zkušenější kanovníci. Výjimkou byl osobní, někdy též zvaný tajný archiv biskupa. Ten byl oprostěn od kontrol, ale biskup byl povinen v něm udržovat pořádek.

U řeholí byla kontrola dělána v rámci vizitace, a to buď generálem řádu nebo řádovým provinciálem nebo určeným vizitátorem. Vizitační zpráva měla mít opět zvláštní část, v níž mělo být popsáno, jak se pečuje o archiv a jak se celkově plní nařízení Maxima vigilantia. Pokud tomu tak nebylo, měl povinnost vizitátor nařídit nápravu. Není popsáno, jaké kroky měl vizitátor učinit, ale cílem bylo, aby v klášterech, ale i na provincialátech byly archivy zřízeny a o listiny bylo řádně pečováno.

V rámci vizitace probíhaly kontroly archivů i u nižší církevní správy. Biskupům bylo přímo nařízeno, aby při takové kontrole archiv založili, pokud ještě zřízení nebyl, a pak ho průběžně kontrolovali.

Aby tato apoštolská konstituce byla řádně plněna, byly ustanoveny poměrně přísné tresty. Pro biskupy byl určen trest zbavení funkce, tzv. suspenze, jehož udělení si pro sebe vyhradil přímo Apoštolský stolec. Pokud toto nařízení neplnila kapitula nebo ordináři,¹⁹ pak nad nimi měla být vyhlášena klatba,²⁰ u řeholníků a řeholnic byl v případě neplnění nařízení vynesen zákaz přijímání svátostí, zákaz účasti na pravidelných společných modlitbách a také ztráta aktivního i pasivního volebního práva v klášterní komunitě. O uvolnění či zmírnění trestů mohl opět rozhodnout pouze Apoštolský stolec. Kromě těchto trestů mohl být udělen výše zmíněný trest ztráty úřadu, pro případy falšování inventářů a evidenčních tabulek, který se spíše týkal laických pracovníků.²¹

Biskupské archivy v 18. století na našem území

Provenienční princip, samostatné archivy biskupské kurie a osobní archivy biskupů, to vše je známe v našem prostoru už ze 17. století. A když se vezme v úvahu, že se v polovině 18. století přešlo na tehdy biskupské konzistoři olomoucké²² od prezenčně chronologického řazení na dvoustupňový provenienční systém,²³ je zcela jasné, že administrativa musela fungovat na té nejvyšší úrovni.²⁴ Nejinak tomu muselo být i na Arcibiskupství pražském. Ačkoliv se v Katalogu arcibiskupského archivu v Praze autor nezmiňuje o tom, jak bylo s materiály manipulováno, detailní studium tohoto katalogu zájemci jasně ukáže, že k provenienčnímu řazení docházelo už ve druhé polovině 16. století, tzn. okamžitě po ob-

¹⁸ Tzv. návštěvu ad limina apostolorum musí vykonat každý sídelní biskup jednou za pět let a podat papeži písemnou a ústní zprávu o stavu diecéze. CIC 1983 kán. 399 a kán. 400.

¹⁹ Srv. s pozn. 13.

²⁰ Po exkomunikaci druhý nejtvrdší trest církevního práva, potrestaný má zákaz celebrovat mše svaté ani jiné bohoslužby a nesmí jim ani asistovat. CIC 1983 kán. 1331 a 1332.

²¹ Maxima vigilantia, kán. §16 „... vel aliquem virum probum et fidelem pro eiusdem custodia deputet“, s. 112. Už na konci 19. století vykonával na Biskupství královéhradeckém funkci kursora a kancelisty, zapisovatele do jednacího protokolu (církevní označení podacího deníku) laik František Bittnar.

²² Biskupství olomoucké bylo povýšeno na arcibiskupství v roce 1777.

²³ ZA v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, č. pomůcky 849, Bistřícký, Jan – Kouřil, Miloš, s. 5–7.

²⁴ Válová, Kateřina: Curia episcopalis Olomucensis v raném novověku. Olomouc 2002.

novení arcibiskupství.²⁵ V jedné věci ale Arcibiskupství olomoucké to pražské překonává, má totiž nejstarší dochovaný spisový řád.²⁶ Dalším příkladem poměrně kvalitní manipulace s dokumenty v 18. století představují osobní archivy biskupů Jana Adama Vratislava z Mitrovic a jeho mladšího bratra Jana Josefa Vratislava z Mitrovic.²⁷ V roce 2010 se podařilo nalézt velkou část osobních archivů těchto biskupů. Osobní archiv staršího z bratrů se do Hradce Králové dostal z jednoduchého důvodu, neboť mladší Jan Josef vyřizoval pozůstalost svého bratra a k tomu nutně potřeboval i písemné doklady. Ty si pak odvezl z Litoměřic po svém biskupském svěcení v roce 1733.

Oba osobní archivy mají dvoustupňové hierarchické řazení do pěti skupin I až V., materiály byly ve skupinách řazeny do tématických fasciculů. Z nalezených fragmentů archivů bohužel nelze jednoznačně identifikovat přesné tématické rozdělení do skupin. Podobně se nedá s jistotou říct, zda k manipulaci došlo ještě za života výše zmíněného biskupa Jana Josefa nebo až poté. Pořadatel obou osobních archivů byl s největší pravděpodobností biskupský sekretář Jana Josefa Vratislava z Mitrovic, František Michálek.²⁸ Sekretáři se poměrně úspěšně podařilo při manipulaci oddělit od sebe osobní archiv staršího Jana Adama Vratislava z Mitrovic od archivu Jana Josefa. Osobní archiv Jana Adama tvoří samostatnou skupinu I. Ve které je seřazeno 20 fasciculů, z toho se 3 nedochovaly. Zajímavostí tohoto osobního archivu je úřední kniha makulatur²⁹ z roku 1710, ve kterém Jan Adam vykonával funkci kapitulního vikáře³⁰ arcibiskupství pražského, po smrti arcibiskupa Jana Josefa Breunera.

Zvláštním případem je pak Českokobudějovické biskupství a jeho historický archiv. Samozřejmě bylo založeno v roce 1785 a už od svého založení manipulovalo dokumenty dle provenienčního spisového plánu. Ten byl třístupňový s osmi základními skupinami, ale popíral to, co nařizovala konstituce Maxima vigilantia. Do jednoho velkého archivu už od počátku byly spojeny archivy jednotlivých biskupů, archiv kurie, archiv katedrály, ale také třeba archiv děkanství při katedrále.³¹

Závěr

Církevní archivy a systematická práce s nimi má hluboké kořeny. V první polovině 18. století apoštolská konstituce Maxima vigilantia přinesla několik důležitých novinek. Archiv církevních institucí a osob díky této právní památce povýšil svoji důležitost a význam v rámci administrativního chodu ve všech stupních církevní správy a měla mu být věnována dostatečně kvalitní péče. Pokud taková péče nemohla být zajištěna přímo duchovními, bylo díky tomuto nařízení možné pověřit péči o archiv i spolehlivého laika.³² Vytváření inventářů a katalogů bylo jedním z hlavních povinností archiváře vedle vlastní

²⁵ Podlaha, Antonín: Povšechný katalog arcibiskupského archivu v Praze. Praha 1925.

²⁶ Rechterik, Martin: Fenomén soukromého archivu. Archiv biskupa královéhradeckého a srovnání s jinými biskupskými archivy. FF UP Olomouc, 2009, s. 31–42, ZA v Opavě, pobočka Olomouc, sign. OCO-D11, kart 649.

²⁷ Jan Adam Vratislav z Mitrovic, 6. biskupem královéhradeckým v letech 1710–1721, poté povýšen do Litoměřic (1722–1733) a zemřel před svou intronizací na pražský arcibiskupský stolec. Jan Josef Vratislav z Mitrovic, 9. biskupem královéhradeckým v letech 1733–1753.

²⁸ František Michálek zastával kromě funkce biskupského sekretáře také funkci rektora královéhradeckého biskupského semináře. Tuto pozici vykonával až do své smrti 9. 8. 1762 a v bývalém seminárním kostele, dnes městské hudební síni, je i pochován. SOKa Hradec Králové, fond Biskupský seminář Hradec Králové, kn. 1, inv. č. 1, s. 76.

²⁹ Jsou to registra konceptů odchozí korespondence písaře kapitulního vikáře.

³⁰ Srv. pozn. 13.

³¹ SOA Třeboň, fond Biskupský archiv České Budějovice, sign. VI/2/b, kart. 53.

³² Srv. pozn. 21.

péče o dokumenty. Inventáře se měly vytvářet dle evidenčních tabulek, od kterých to už je jen malý krok k zavedení podacího deníku, jak jej známe dnes.

Otázka odborného vzdělání zůstala z dnešního pohledu v konstituci Maxima vigilantia opomenuta. Je však třeba si uvědomit, že součástí kněžské formace a vzdělání byla rozsáhlá jazyková příprava, tj. jazyky tehdy v oblasti používané a dále jazyky biblické, tj. latina, řečtina a třeba hebrejština. Základní paleografická cvičení byla zřejmě součástí přednášek z církevních dějin. Opravdovou odbornou specializaci otevřel až Lev III., když založil Speciální školu paleografie a komparativní historie, dnešní Vatikánskou školu paleografie, diplomatiky a archivnictví.³³

Z dohledaných pramenů vyplývá, že archiv byl důležitou součástí církevní správy na všech úrovních. Ačkoliv se Maxima vigilantia týká výhradně Apeninského poloostrova, Země Koruny české nezůstávaly pozadu. V první polovině 18. století sice ještě nevznikaly složité hierarchické systémy, které známe z 19. století, ale systematická manipulace s písemnostmi již probíhala a administrativa byla na vysoké úrovni. Nařízení apoštolské konstituce Maxima vigilantia pro naši oblast neplatilo, ale je pravděpodobné, že mohlo sloužit jako doporučení či inspirace.

³³ Enchiridion, s. 150–161, stručněji na <http://www.scuolavaticanapaleografia.va/la-scuola/note-storiche> [11. 3. 2014].

Příloha

Část pořádku osobního archivu Jana Adama Vratislava z Mitrovic

Fasc. 1	Oznámení jmenování Jana Adama na biskupský stolec v Hradci Králové
Fasc. 3	Korespondence Jana Adama s arcibiskupem pražským
Fasc. 4	Záležitosti vyšehradské kapituly (Jan Adam – kanovník scholastik)
Fasc. 7	Korespondence Jana Adama s arcibiskupem pražským ke jmenování do Litoměřic
Fasc. 8	Císařské potvrzení a schválení děkana litoměřické kapituly
Fasc. 9	Korespondence ohledně papežského desátku s klérem litoměřické diecéze
Fasc. 10	Gratulace k přijetí arcibiskupského stolce v Praze

Části pořádku osobního archivu Jana Josefa Vratislava z Mitrovic

Fasc. 35	Biskupská mensa – finance na zakoupení statku Zájedec
Fasc. 36	Finance na vznik farností z Kongregace pro šíření víry
Fasc. 36	Korespondence k fideikomisu Vratislavských z Mitrovic
Fasc. 37	Korespondence s Jakubem Jeřábkem, agentem v Praze
Fasc. 37	Výstavba kostela sv. Mikuláše na Starém Městě
Fasc. 39	Biskupská štola a fassé
Fasc. 40	Akta k dominiu Kost
Fasc. 41	Akta k biskupskému zpovědníkovi – Bartoloměj OFM Cap.
Fasc. 42	Akta k dominiu Schaffgotsch
Fasc. 42	Solní daň
Fasc. 43	Akta k různým statkům – Barchov, Chrast, Chlum
Fasc. 43	Finance na farnosti, statek Zájedec, biskupská mensa

Idee des kirchlichen Archivs in der Mitte des 18. Jahrhunderts

Die kirchlichen Archive und die systematische Arbeit damit können auf tiefe Wurzeln zurückgreifen. Die umfangreichste bekannte Anordnung zur Bedeutung der Archive und der Pflege darum ist die Apostelkonstitution *Maxima vigilantia*, die im Jahr 1727 erlassen wurde. Sie brachte einige Neuerungen, dank denen die Archive zum wichtigen Bestandteil des administrativen Gangs der Kirche auf allen Stufen der Kirchenverwaltung wurden. Auf Grund der Anordnung des Papstes sollte eine qualitative Pflege den Archiven gewidmet werden. Sollten die Geistlichen selbst nicht instande sein, eine solche Pflege zu gewährleisten, konnte ein zuverlässiger Laie auf Grund dieser Anordnung mit der Archivpflege beauftragt werden. Die Erstellung von Inventaren und Katalogen war neben der eigentlichen Pflege um die Dokumente eine der Hauptpflichten des Archivars. Die Inventare sollten anhand von Evidenztabelle erstellt werden, von denen nur noch ein kleiner Schritt zur Einführung des Geschäftsprotokolls führte, wie wir es heute kennen.

Idea of church archives in the mid-18th century

Author carried out an analysis of the Apostolic Constitution *Maxima vigilantia* (1727), which systematically regulate the status of church archives. He analyzes in detail the various provisions of this Regulation.